

פרשת בשלח

“The real voyage of discovery consists not in seeking new lands but seeing with new eyes.”—Marcel Proust

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צח עמוד א
רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב בעתה, וכתיב, אחישנה! זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה.

נתיבות שלום פרשת וארא

ביצ"מ שע"פ סדר וטבעיות א"א היה שתהיה הגאולה, כי על פי לוח הזמנים היה זמן הגאולה צריך להיות בהשלמת ארבעה מאות שנה, ועדיין לא היה שייך הגאולה בבחינת בעייתה, וגם לא אחישנה לא זכו שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה, וע"פ ההנהגה הטבעית לא היתה שייכת הגאולה ממצרים. ולכן גילה הקב"ה את ההנהגה העליונה בחינת "אני ה'", בלי כל סדר וכללים, וכמאה"כ "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות".

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יא עמוד א

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל. רבי יהושע אומר: בניסן נברא העולם, בניסן נולדו אבות, בניסן מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנוה, בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל.

שמות פרק יג פסוק יז

וַיְהִי בַשְּׁלַח פְּרַעֲהָ אֶת־הָעַם וְלֹא־נָחַם אֱלֹהִים דָּרֹךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים כִּי־יִנָּחֶם הָעַם בְּרֹאֲתָם מִלַּחְמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיִם:

יחזקאל פרק כ

(ו) כִּי־זָמַן הָיָה וְנִשְׁאַתִּי יְדִי לָהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ אֲשֶׁר־תִּקְרָא לָהֶם זְבַת הַלֵּב וְדָבָשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת: (ז) וְאָמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שְׁקוּצֵי עֵינָיו הַשְּׁלִיכוּ וּבְגָלוֹלֵי מִצְרַיִם אֶל־תַּטְמְאוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: (ח) וַיִּמְרוּ־בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־שְׁקוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הַשְּׁלִיכוּ וְאֶת־גְּלוֹלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וְאָמַר לִשְׁפָף תִּמְתִּי עֲלֵיהֶם לְכָלוֹת אֲפִלּוּ בָהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם: (ט) וְאָעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הַחֵל לְעֵינַי תְּגוּיִם אֲשֶׁר־הִמָּה בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (י) וְאֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶבְאֵם אֶל־הַמִּדְבָּר:

ירמיהו פרק ב פסוק ב

הֲלֹךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לְךָ חֹסֵד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֶּתְךָ כְּלֹלְתֶיךָ לְכַתֹּף אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה:

שמות פרק יד

(י) ופרעה הקריב וישאף בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל-ה': (יא) ויאמרו אל-משה המבלי איך קברים במצרים לקחתנו למוט במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים: (יב) הלא-זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל מנגנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבד את מצרים ממנתנו במדבר:

רמב"ן שמות פרק יד

(י - יא) וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה', ויאמרו אל משה המבלי איך קברים במצרים - איננו נראה כי בני אדם הצועקים אל ה' להושיעם יבעטו בישועה אשר עשה להם ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם. אבל הנכון שנפרש כי היו כתות, והכתוב יספר כל מה שעשו כלם. אמר כי הכת האחת צועקת אל ה', והאחת מכחשת בנביאו ואינה מודה בישועה הנעשית להם, ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם. ועל זאת כתוב וימרו על ים בים סוף (תהלים קו ז), ולכך יחזיר הכתוב "בני ישראל" פעם אחרת, ויצעקו בני ישראל אל ה', כי הטובים בהם צעקו אל ה' והנשארים מרו בדברו. ולכך אמר אח"כ (להלן פסוק לא) וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. לא אמר "וייראו ישראל את ה' ויאמינו" אבל אמר "העם", כי "בני ישראל" שם ליחידים, "והעם" שם להמון, וכן וילונו העם (להלן טו כד). וכך הזכירו רבותינו (במדב"ר כ כג) ויחל העם לזנות (במדבר כה א), בכל מקום שנאמר "העם" לשון גנאי הוא, וכל מקום שנאמר "ישראל" לשון שבח הוא:

שמות רבה (וילנא) פרשת בשלח פרשה כד

ובים סוף מנין שהמרו אלא כיון שירדו לתוך הים היה מלא טיט שהיה עד עכשיו לח מן המים והיה בו כמין טיט שנאמר (חבקוק ג) דרכת בים סוסיך חומר מים רבים, והיה אומר ראובן לשמעון במצרים בטיט ובים טיט במצרים בחמר ובלבנים ובים חמר מים רבים, הוי וימרו על ים בים סוף...

שמות רבה (וילנא) פרשת בשלח פרשה כד

ר' יהודה אומר אמרו ישראל באותה שעה כלום הוציאנו הקדוש ברוך הוא ממצרים אלא בשביל ה' דברים, אחת לתת לנו ביזת מצרים, שנית להרכיבנו על ענני כבוד, ג' לקרוע לנו את הים, ד' להפרע לנו מן המצריים, ה' לומר לפניו שירה, עכשיו כבר נתן לנו ביזת מצרים, והרכיבנו על ענני כבוד, וקרע לנו את הים, ופרע מן המצריים, ואמרנו שירה לפניו נחזור למצרים....

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א

דבר אחר שחורה אני במצרים ונאוה אני במצרים, שחורה אני במצרים (יתזקאל כ) וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי, ונאוה אני במצרים בדם הפסח ובדם המילה דכתיב (שם /יתזקאל/ טז) ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיוך ואמר לך בדמיוך חיי, זה דם הפסח, ואמר לך בדמיוך חיי זה דם המילה, דבר אחר שחורה אני בים שנא' (תהלים קו) וימרו על

ים בים סוף, ונאוה אני בים שנא' (שמות טו) זה אלי ואנוהו, שחורה אני במרה שנאמר (שם/שמות ט"ו/ו) וילונו העם על משה לאמר מה נשתה, ונאוה אני במרה שנא' (שם/שמות ט"ו/ו) ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים, שחורה אני ברפידים שנא' (שם/שמות יז) ויקרא שם המקום מסה ומריבה, ונאוה אני ברפידים שנא' (שם/שמות יז) ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי, שחורה אני בחורב שנא' (תהלים קו) יעשו עגל בחורב, ונאוה אני בחורב שנא' (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, שחורה אני במדבר שנא' (תהלים עח) כמה ימרוהו במדבר, ונאוה אני במדבר בהקמת המשכן שנא' (במדבר ט) וביום הקים המשכן....

ציר וצאן – הרב משה ליכטנשטיין (79-80)

אם ביצ"מ תם הנסיון להביא את העם לפעול לגאולת עצמו, הרי שבכך הוא לא נשלם. עדיין אין העם נכון לנקיטת יוזמה, אף בתנאים החדשים שנוצרו במדבר, והם ממשיכים להעדיף שמשה יפעל עבורם, בעוד הם מקבלים סבילים. כאן עלינו להדגיש נקודה חשובה. בל יחשוב הקורא שאם בסופו של דבר נגאלו ישראל ממצרים, יצאו מתחת יד פרעה וסבלות בני חם, אזי אין זה כה משנה באיזו צורה נעשה הדבר, שהרי אינם עוד במצרים, ומה בצע באיזה אופן יצאו. אין הדבר כן! לצורת הגאולה, למצב העם ולרמתו הרוחנית בשעת מעשה ישנם השלכות רבות על התפתחות העתידית כעם ה'. מה תהיה תוצאת הגאולה, לאיזה מצב רוחני היא תוביל אותם, והאם יהיה העם נכון ומסוגל לעלות מעלה מעלה בהמשך דרכו הרוחנית בעקבות הגאולה – כל אלה תלויים במצבו בעת הגאולה ובהכנה שלו לכך. אמרתו הידועה של הרבי מקוצק שאמנם ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי, אך למרות זאת נשארה שפחה, מקפלת בתוכה תובנה זו. אין הדברים אמורים בגאולת מצרים בלבד, אלא הינם נכונים באופן כללי. השאלה האם תבוא הגאולה העתידית לדור שכולו חייב או לדור שכולו זכאי, אינה שאלה של טכניקת הבאת הגאולה בלבד, אלא הינה שאלת השאלות ביחס לטיב הגאולה ולאופייה. התהיה זו גאולה בסימן "בשובה ונחת תושעון" או בסימן "אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם"? התשובה תלויהת כמובן, האם תהיה זו גאולה עם תשובה או ללא תשובה, ומה תהיה צורת אותה תשובה וכד'. ללא ספק עדיף להיות דור שתציו חייב וחציו זכאי ולא להגיע לידי אחרית הימים, מאשר להיות דור שכולו חייב ולראות בביאת דוד. תפקידו של האדם אינו להביא לאחרית הימים, אלא למלא את חובותיו כלפי בוראו, וככל שהינו ממלא יותר אחר חובותיו, כן ייטב. מצבו הרוחני אמור להיבדק כנגד קנה המידה של מילוי חובותיו בעולמו כמצווה ועושה, ולא לפי המרחק שבו הוא נמצא מן הגאולה העתידה.

הערות לפרשת השבוע

כל האומר סדרת "בשלח", מיד מעלה בתודעתו ובתודעת השומעים את הנס הגדול של קי"ס ואת השגב של שירת הים. אולם האמת היא שאין פרשה גדולה זו אלא מחיצתה של פרשת בשלח.

זו מורכבת משני חלקים, הנראים כאילו הם משתייכים לשני עולמות שונים מאד זה מזה, שני עולמות אשר בהם יחס האדם למציאותו שונה מאד. ומקרה מעניין הוא שחלוקה זו היא גם חלוקה אריתמטית מדוקדקת.

מ116 פסוקי הפרשה 58 הראשונים פותחים ביציאת מצרים: "ויהי בשלח פרעה את העם", ומסיימים בסיום שמרים חוזרת ונותנת לשירת משה וישראל: "שירה לה' כי גאה גאה, סוס ורכבו רמה בים". זהו עולם הנס, עולם של פלישת האלהות אל תוך המציאות הטבעית. אולם 58 הפסוקים שלאחריהם, הפותחים ב"ויסע משה את ישראל מים סוף", היא פרשה המתחילה שלושה ימים לאחר הנס ולאחר השירה. ובפרשה זו אנחנו נמצאים בעולם אחר לגמרי: קריעת ים סוף, התגלות האלוקות, השירה והאמונה – כל זה כאילו לא היה, אין לכך אפילו רמז.

ב58 הפסוקים האלה, במקום ויאמינו בה' יש וילונו, ובמקום שגב השירה – הפרוזה האפורה של החיים: מים לשות, והמים הם מרים, ולחם אין. אמנם שוב מופיע נס: ירידת המן, אבל הוא מופיע בתוך עולם 'איננו עולם של שירה אלא עולם של מסה ומריבה. ולא זו בלבד, אלא שאבדה האמונה ונכרתה מפיהם: "היש ה' בקרבינו אם אין".

מתקבל הרושם שעם ישראל לא נתרשם כלל מאותה התגלות, אשר בה (לפי דברי המדרש) "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בין-בוזי במרכבה. העם לא נתרשם; ולא זו בלבד אלא שכל העולם כנראה לא הושפע מן המאורע הזה. אמנם בשירה נאמר: "שמעו עמים ירגזון, חיל אחז יושבי פלשת. אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד", אבל במחצית השניה של אותה פרשה גוי של שוסים ובוזזים, עמלק, בא ונלחם בישראל, וכנראה איננו יודע כלל שיש קירבה בין ישראל ובין אוקי העולם, והוא המגן עליו.

אנחנו למדים מ"פרשת בשלח" דבר גדול מאד, והוא שהנס, התגלות, וגם התעלות האדם לשירה על רקע נס של התגלות – כל זה אינו אלא אפיזודה חולפת שאין לה השפעה על ההמשך. ואילו מה שמתמיד אינה השירה של החיים, אלא הפרוזה של החיים. ודווקא במסגרתה של אותה פרוזה של חיים – וילונו וילונו, ומים אין לשות, והלחם קלוקל ו"היש ה' בקרבינו אם אין" – דווקא במסגרת זו ניתנה תורה לישראל: "שם שם לו חוק ומשפט", ושם נקבע השבת. לפני מתן תורה והתגלות השכינה בהר סיני נקבעת השבת, שהיא המוסד המרכזי של הקיום היהודי על-פי התורה. דבר זה חשיבותו גדולה לאין ערוך. הנס וכל גורם על-טבעי מתגלים כחסרי משמעות מבחינה דתית, ועל-כל-פנים אינם יעילים לגבי ביסוס האמונה. הדור שראה את הניסים והנפלאות – לא האמין. ואם נאמר: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", זו היתה אמונה-לרגע, לרגע שבו חיו את התשועה; ומיד לאחר-מיכן נמחק הכל.

ומעמיקים בהצגת הדבר הזה המקורות המאוחרים. המדרש מעז לספר שמיד לאחר המעבר דרך גזרי ים סוף, כשהגיעו לחוף וראו "את מצרים מת על שפת הים, אמר בעם: המצרים מתו, נעשה לנו ע"ז ונחזור למצרים – ע"ז, שהיא נוחה הרבה יותר נוחה מעבודת ה' אלוקי ישראל.

יתר-על-כן, מקור מדרשי אחד אומר, שאפילו באותם הרגעים שבהם עברו דרך גזרי ים-סוף היה פסל מיכה עמהם. מבחינה היסטורית פסל מיכה מאוחר מזה הרבה, אבל מבחינה רעיונית מתכווין המדרש הזה לומר, שאינטרוונציה נסית במציאות האדם איננה מועילה לעקור ממנו את יצר הרע של עבודה זרה, שהיא תואמת את טבעו.

וכנגד זה אנחנו יודעים מההיסטוריה, שהרבה דורות לאחר הכישלון הזה היו הרבה דורות, עשות דורות בישראל, שבהם המונים, לא יחידי סגולה, דבקו בה' ובתורתו עד כדי מסירת נפשם עליה. ואלה היו דורות שמעולם לא נתגלתה להם שכינה, לא ראו ניסים ונפלאות, לא עמדו להם נביאים שהשכינה דיברה מגרונם, ולא זו בלבד אלא שה' גם לא עזרם ולא הושיעם בצרתם – והם האמינו.

משמע שאין קשר בין המציאות הטבעית שבה שרוי האדם ובין הכרעתו והחלטתו לקבל עליו עול מלכות שמים ועול תורה ומצוות.

הכרעה והחלטה זו יכולה לצאת רק מן האדם עצמו, ואם איננה באה ממנו, אם הוא מוכיח שהוא בן לעם קשי עור, אפילו האינטרוונציה האלוהית איננה יכולה להביאו לקבלת עול מלכות שמים ועול תורה ומצוות.

וזה הלקח הגדול בעולמה של אמונה בכל הדורות, ולכן אין זה מקרה שבשולחן ערוך המילה הראשונה היא "יתגבר". דרוש מאמץ עצום של האדם נגד טבעו ונגד מציאותו, כדי שיעמוד בבוקר לעבודת ה' – לפיכך "יתגבר".

האמונה איננה ניתנת מן החוץ ואיננה יכולה להינתן מהחוץ. היא יכולה לצמוח רק ממאמץ האדם, מהכרעתו ומהחלטתו.